

ชนบทไทยสมัยใหม่กับแนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืน*

THAI MODERN RURAL COMMUNITIES FOCUS ON THE METHOD OF SUSTAINABLE SOCIAL INNOVATION DEVELOPMENT

พระครูธรรมศุต (สุทธิพจน์ สุทธิวจโน)

Phrakhrudhammakut (Suttipot Sutdhivajano)

ชาตรี สุขสบาย

Chatree Suksabay

ประจวบ ประเสริฐสังข์

Prachuab Prasertsang

สุเทพ สุวีรางกูร

Suthep Suvirangkun

เกษภา ผาทอง

Ketsada Phathong

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

Email: suttipot555@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ นิยามของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ รวมถึงแนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืน ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรม แสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันสังคมชนบทไทยได้เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ ที่รับเอาความทันสมัยของระบบ การผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร แนวคิดการพัฒนาและนโยบายจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้การใช้ชีวิตในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสังคมเมือง และการเข้าไปสู่วิถีการดำรงชีวิตรูปแบบใหม่ที่สัมพันธ์แนบแน่น กับระบบตลาดทุนนิยม ซึ่งมีความผันผวนที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ตลอดจนการกำหนดแนวทางพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเป็นแนวความคิด และการดำเนินการเพื่อนำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญตามความ

* Received 1 May 2022; Revised 16 May 2022; Accepted 19 June 2022

ต้องการของชุมชน ซึ่งบทความนี้ แสดงให้เห็นว่าประโยชน์ของนวัตกรรมทางสังคมไม่ได้ มีแค่เพียงการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร แต่ยังส่งผลประโยชน์ถึงการพัฒนาประเทศในรูปแบบของคุณภาพชีวิตที่ยืนยาว และคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น เช่น นวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของรัฐบาลจะส่งผลให้ประชากรมีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น และมีอัตราการตาย ของทารกแรกเกิดลดน้อยลง จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปทางโครงสร้างครัวเรือนชนบทให้มีความเป็นสมัยใหม่ และกำหนดแนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ชนบทไทยสมัยใหม่, นวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืน

Abstract

This article shows that the transition of modern Thailand rural society definition of modern Thai rural society including guidelines for Sustainable social innovation development which from the literature review shows that at present, Thai rural society has entered the process of transition to a new rural society. That adopts the modernization of production, marketing, commerce, consumption, and communication technologies Development ideas and policies from the government have become part of life. As a result, living in modern Thai rural society is similar to urban society. and entering a new way of life that is closely related with the capitalist market system which has volatility that can occur at any time as well as formulating guidelines for social innovation development as a concept and action to deliver significant changes based on community needs. which this article shows that the benefits of social innovation are not There is only the efficiency of the organization. But it also benefits the country's development in the form of a longer quality of life and better quality of the environment. For example, social innovations that enhance the government's capacity will result in longer people's lives. and has a mortality rate of newborns decreased Therefore, It is necessary to reform the structure of rural households to be modern and to set guidelines for sustainable social innovation development.

Keywords: Thai Rural Society Modernity, Sustainable Innovation Development

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ได้นำพาสังคมชนบทไทยออกจากวิถีการดำรงชีวิตเพื่อการยังชีพและการพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่น ไปสู่วิถีการดำรงชีวิตรูปแบบใหม่ที่สัมพันธ์แนบแน่น กับระบบตลาดทุนนิยม ซึ่งมีความผันผวนสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยภายหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนโฉมของสังคมไทยในช่วงกว่าครึ่งศตวรรษจากสังคมเกษตรกรรม สู่อุตสาหกรรม การผลิตและการบริการที่ทันสมัย ตลอดจนเกิดการขยายตัวของเมืองที่มาพร้อมกับความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่แผ่ขยาย ไปอย่างกว้างขวางสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับโลก จึงมีปัจจัยหลายอย่างที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม แต่ปัจจัยหลัก ๆ ก็มักจะได้แก่เรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ปัจจัยเหล่านี้ต่างมีผลกระทบต่อกันและกันในลักษณะที่เมื่อเกิดการ “ขยับ” หรือ เปลี่ยนแปลงในปัจจัยหลักด้านหนึ่ง ปัจจัยด้านอื่น ๆ ก็ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปด้วย สังคมไทยมีพื้นฐานดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม แต่ไหนแต่ไรมาคนไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน ชนบท มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมคือการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก เมืองซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าศูนย์กลางการปกครองที่เจ้านายและขุนนางมีอำนาจจัดการในเรื่อง ที่สำคัญ เช่น การปกครอง การคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในมิติต่าง ๆ ที่กระทบทั้งในระดับ สังคม ชุมชน ไปจนถึงระบบการผลิต การบริโภค ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจก บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมชนบทไทย ที่กล่าวได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านระบบสาธารณสุข โภค และโครงสร้างพื้นฐานที่สอดคล้องกับความเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้น รวมไปถึงความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยี และปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ของบุคคล ทำให้นิยามของชนบทไทยในปัจจุบันได้รับการอธิบายเพิ่มเติมผ่านความทันสมัย เช่น การใช้ โทรศัพท์เคลื่อนที่ การเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต

กล่าวได้ว่า “ชนบทไทยสมัยใหม่” หมายความว่า เขตพื้นที่ในประเทศไทยที่ประชากรประกอบอาชีพจากทรัพยากรพื้นฐาน ทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น การทำเกษตรกรรม การปศุสัตว์หัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการค้าขายเล็กๆน้อยๆมีระเบียบสังคมประเพณีและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน และปรากฏกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ ที่รับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยี และการติดต่อผ่านเครื่องมือสื่อสารเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

นิยามชนบทไทยสมัยใหม่

“ชนบท” หมายถึง พื้นที่ที่อยู่นอกเขตตัวเมือง หรือพ้นจากเมืองหลวงออกไป มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ประชากรส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม การปศุสัตว์ หรือการประมงเป็นสำคัญ ชาวชนบทมีวิถีในการดำเนินชีวิตที่พึ่งพิงสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์โชคลางหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ รวมถึงมีวิถีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องเชื้อชาติ และวัฒนธรรม รักหมู่บ้าน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและมีการพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน (สนธยา พลศรี, 2547) ทั้งนี้ ลักษณะของชนบทแต่ละแห่งย่อมมี ความแตกต่างกันไปตามบริบทสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่นั้นๆ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมสู่ความทันสมัย ทำให้ การนิยามความหมายของสังคมชนบทไทยในยุคปัจจุบันเป็นที่เห็นพ้องต้องกันของทั้งนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการไทยว่าเป็นเรื่องยากต่อการให้คำจำกัดความ (นภาพร อติวานิชยพงศ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จ้ง, 2557) และจะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งมากกว่าเขตการปกครองและสภาพทางภูมิศาสตร์หรือ ความจำกัดของโอกาสในการประกอบอาชีพ เพราะสังคมชนบทไทยในปัจจุบันได้เข้าสู่ กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ที่ได้รับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร แนวคิดการพัฒนาและนโยบาย จากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต จนกล่าวได้ว่า การใช้ชีวิตในสังคม ชนบทไทยสมัยใหม่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสังคมเมือง แต่อาจมีเพียงบางประเด็น เช่น วัฒนธรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่ยังรักษาไว้ให้คงเดิมภายใต้บริบทความเป็นสมัยใหม่นั้น ช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยค่อย ๆ ปรากฏขึ้นตั้งแต่ต้นคริสต์ ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทในภาคการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากวิธีการผลิต

แบบพอยังชีพในประวัติศาสตร์ไทยที่ดำเนินมาอย่างยาวนานสู่การผลิตแบบ ทุนนิยมซึ่งมีลักษณะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีตลาด เงินทุน เทคโนโลยี และความเชื่อมโยงกับโลกภายนอก ผนวกกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (ชาย โพธิ์สิตา, 2555) ที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ในช่วงกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิด ผลกระทบที่สำคัญต่อครัวเรือนเกษตรกรในชนบทไทยหลายด้านที่เห็นได้ชัดคือครัวเรือน และแรงงานในภาคเกษตรลดลง ขณะที่การทำเกษตรกรรมก็ไม่ได้เป็นแหล่งรายได้หลัก ของครัวเรือนส่วนใหญ่อีกต่อไป

ชนบทไทยได้เข้าสู่ยุคทุนนิยมแล้วอย่างเต็มตัว เนื่องจากรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรแบบดั้งเดิมที่มุ่งสนองความต้องการใน ครัวเรือนได้ถูกแทนที่ด้วยวิธีการผลิตภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมโดยสิ้นเชิง การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการโดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรม การเกษตรและการค้าปลีกได้เข้าถึงพื้นที่ชนบทอย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ความเจริญ ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานจึงเป็นปัจจัยที่ภาครัฐพยายามพัฒนาขึ้น เพื่อช่วยเกื้อหนุน ให้เกษตรกรในชนบทสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ในปริมาณมากขึ้น เช่น การสร้างเขื่อนและการชลประทาน ทำให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้ในฤดูแล้ง การตัดถนนสายสำคัญและถนนสายรอง ทำให้เกษตรกรสามารถลำเลียง ผลผลิตทางการเกษตรไปขายยังตลาดได้สะดวกมากขึ้น และการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกษตรกรมีแหล่งเงินทุนที่สามารถกู้ยืมเงินเพื่อไปใช้ทำการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นต้น ทุกวันนี้จึงพบว่าครัวเรือนเกษตรกร ในชนบทไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ผลิตสิ่งที่ตัวเองต้องบริโภคเป็นหลักอีกต่อไป แต่มุ่งผลิต สิ่งที่ตลาดต้องการและขายได้เป็นสำคัญ ซึ่งการมุ่งผลิตในเชิงปริมาณเพื่อสนองความต้องการของตลาดทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาเทคโนโลยี และทุนจำนวนมากพลวัตต่างๆ ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลกระทบทั้งในระดับสังคม ชุมชน ไปจนถึงระบบการผลิต การบริโภค ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของ ปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมชนบทไทยที่ได้รับผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน วิธีการผลิตที่อิงระบบตลาด รวมไปถึงความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของบุคคลซึ่งแตกต่างไปจากวิถีเดิม

ชนบทไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่าชนบทไทยได้เข้าสู่ยุคทุนนิยมแล้วอย่างเต็มตัว แม้ว่าโดยเปรียบเทียบแล้ว ระดับของความเป็นทุนนิยมอาจจะแตกต่างไปจากในสังคมที่พัฒนาแล้วบ้าง แต่โดยสาระสำคัญแล้ว รูปแบบการผลิตในภาคเกษตรที่มุ่งสนองความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งดำรงอยู่ในชนบทไทยมาตลอดเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์นั้น ได้ถูกแทนที่ด้วยวิธีการผลิตภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม ไปแล้วโดยสิ้นเชิง แม้ว่าในวันนี้เกษตรกรจะยังมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตชนบทอยู่พอสมควร แต่รูปแบบ ของการปฏิบัติความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ตลอดจนค่านิยมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยง อยู่กับวิธีการผลิตก็แตกต่างไปจากที่เคยมีมาแต่เดิม (เช่น ฤทัย กาญจนะจิตรา และคณะ, 2555) สภาพที่เป็นอยู่ของเกษตรกรทุนนิยมในชนบทไทยปัจจุบันมีลักษณะสำคัญที่พอสรุปได้ดังนี้ :

1. ตลาดมีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิตและการบริโภค ทุกวันนี้ครัวเรือนเกษตรกรไม่ว่าจะรายเล็กหรือรายใหญ่ ต่างมุ่งผลิตเพื่อขายกันเป็นหลัก ต่างกับสมัยที่การผลิตยังเป็นแบบเพื่อยังชีพ ซึ่งทุกครัวเรือนผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เป็นหลัก ถ้ามีส่วนเกินจึงเอาไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือบริการอย่างอื่นที่ตัวเอง ไม่ได้ผลิต หรือเมื่อมีตลาดเกิดขึ้น ก็เอาส่วนเกินนั้นไปขายบ้าง แต่ในระบบทุนนิยมปัจจุบัน วัตถุประสงค์ ของการผลิตทางการเกษตรเกือบจะตรงกันข้าม คือทุกครัวเรือนผลิตเพื่อขายเอาเงินเป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนมากเหมือนที่ผ่านมา แต่มุ่งผลิตสิ่งที่ตลาดต้องการและขายได้ราคาเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงมากนักว่าสิ่งที่ผลิตนั้นจะนำมาใช้เป็นอาหารในครัวเรือนได้โดยตรงหรือไม่ เช่น ผลิตมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน แม้ข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลัก เกษตรกรจำนวนมาก ก็ปลูกเพื่อขายมากกว่าปลูกแต่พอกินในครัวเรือน จะเห็นได้เช่น ในฤดูเก็บเกี่ยวชาวนาส่วนใหญ่นิยมที่จะ ขายข้าวเปลือกทันทีที่เก็บเกี่ยวเสร็จ โดยไม่เก็บส่วนหนึ่งไว้บริโภคในครัวเรือน ข้าวที่บริโภคในครัวเรือนนั้น พอใจที่จะซื้อจากตลาดมากกว่า พฤติกรรมเช่นนี้เห็นได้ชัดในปีที่ข้าวราคาดีเป็นพิเศษ จริงอยู่ การรับขาย ผลผลิตนั้นอาจจะมีสาเหตุมาจากความต้องการเงิน (เพื่อมาใช้หนี้ หรือเพื่อใช้จ่ายอย่างอื่น) แต่ถึงกระนั้น ก็ยังชี้ให้เห็นว่าตลาดและเงินมีความสำคัญมากเพียงใดในวิถีชีวิตเกษตรกรปัจจุบัน แนวโน้มในชนบททุกวันนี้คือ ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ผลิตสิ่งที่ตัวเองต้องกินต้องใช้ และไม่ได้กินไม่ได้ใช้สิ่งที่ตัวเองผลิตเป็นหลักอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะตลาดเข้ามามีบทบาทสำคัญ ความถดถอยของเกษตรเพื่อกินเพื่อใช้นั้นสะท้อนให้เห็นได้บางส่วนในตัวเลขจากการสำรวจของกรมเศรษฐกิจ

การเกษตร กระบวนการเกษตรและสหกรณ์ ที่พบว่า คราวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศที่ใช้ผลผลิตในครัวเรือนเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักมีประมาณร้อยละ 30 เท่านั้น นั้นหมายความว่า ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมดอาศัยตลาดเป็นที่ยาของอาหาร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2565) ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการผลิตของ เกษตรกรทุกวันนี้ไม่ได้มุ่งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ และตลาดมีบทบาทมากขึ้นในชีวิตประจำวัน วันของครัวเรือน นี้คือลักษณะสำคัญของวิถีทุนนิยม

2. รูปแบบการผลิตมีแนวโน้มเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรเชิงเดี่ยวคือการที่เกษตรกรมุ่งผลิต พืชหรือสัตว์ชนิดเดียว โดยเลือกผลิตชนิดที่ตลาดมีความต้องการเป็นสำคัญดังกล่าวแล้วข้างต้น และผลิต จำนวนมาก ๆ เช่น ปลูกลำไยสำหรับส่งออก อ้อย ปาล์มน้ำมัน ยางพารา เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงสุกร ในระบบเกษตร ทุนนิยมเช่นนี้ ตลาดทั้งในและนอกประเทศเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของการผลิต ไม่ใช่ความต้องการบริโภค ในครัวเรือน เช่น ผลิตมันสำปะหลังเพื่อสนองความต้องการของตลาดในยุโรป ดังนั้น สิ่งที่ผลิตจึงไม่จำเป็นต้องสนองความต้องการบริโภค แม้ว่าจะผลิตสิ่งที่เป็นอาหาร เช่น ข้าว ไข่ไก่ ไข่ หรือพืช/สัตว์อย่างอื่น เกษตรกรจำนวนมากก็มุ่งผลิตเพื่อขายก่อน และบ่อยครั้งก็ขายทั้งหมด เหลือจากขายจึงใช้บริโภคในครัวเรือน ที่จะเก็บส่วนที่ดีที่สุดไว้บริโภคในครัวเรือนและขายส่วนที่ตัวเองไม่ต้องการบริโภคนั้นมีน้อยลง

3. เกษตรเชิงเดี่ยวจึงต่างกับเกษตรเพื่อกินเพื่อใช้อย่างมาก ในเกษตรเพื่อกินเพื่อใช้นั้น ครัวเรือน เกษตรกรจะผลิตหลาย ๆ อย่างไปพร้อมกัน เช่น ปลูกลำไย ปลูกลูกพลับ ปลูกลูกพลับ เลี้ยงปลาในนาข้าว หรือ เลี้ยงไก่-เป็ด ฯลฯ ทั้งหมดเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ในระบบการผลิตแบบนี้ครัวเรือนเกษตรกร จะมีความมั่นคงทางอาหารมากกว่าในระบบเกษตรเชิงเดี่ยว และมีความเสี่ยงน้อยกว่าด้วย

4. ทุนและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในวิธีการผลิต การผลิตในภาคชนบททุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกลำไย พืชเศรษฐกิจอื่น หรือเลี้ยงสัตว์ ก็ตาม เกษตรกรทั้งรายเล็กรายใหญ่ ล้วนแต่ต้องใช้ทุน มาก (capital intensive) นี่เป็นธรรมชาติของการผลิตที่เชื่อมโยงกับตลาด ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่กำไร เกษตรกรจะมุ่งผลิตและขายให้ได้ปริมาณมาก ๆ และให้สิ่งที่ผลิตออกมามีคุณภาพดี เพื่อจะได้ราคาสูงใน ตลาด แต่การจะผลิตให้ได้ปริมาณมากและคุณภาพดีนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้เหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต เพราะที่ดินมีจำกัด ขณะเดียวกันที่ดินที่ทำกินมานานก็มีผลผลิตที่ต่ำลง ดังนั้นเมื่อมีเทคโนโลยีการเกษตรเกิดขึ้น เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักร ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จึงแทบไม่ลังเลที่จะใช้ ปัจจุบันนี้ ไม่ว่าเกษตรกรจะรายเล็กหรือรายใหญ่ ต่างก็ใช้ทุน

มากในการผลิตกันแทบทั้งสิ้น นับแต่ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างเครื่องจักรในการไถหว่าน และเก็บเกี่ยวไปจนถึงค่าแรงงาน

5. ธุรกิจการเกษตรและเกษตรอุตสาหกรรมมีบทบาทมากขึ้น ปัจจุบันนี้ การผลิตอาหารและอุตสาหกรรมอาหารเป็นที่ดึงดูดความสนใจของภาคธุรกิจมากขึ้น เพราะอาหารเป็นสินค้าที่มีอนาคต อันเนื่องมาจากสถานการณ์อาหารของโลกเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ประเทศมหาอำนาจของโลก จึงให้ความสนใจอาหารในฐานะที่เป็นทั้งความมั่นคงของสังคมและเป็นแหล่งรายได้ ทุกวันนี้อาหารจึงไม่ใช่ เป็นเพียงอาหาร แต่เป็นสินค้าที่สร้างผลกำไรและเป็นเครื่องมือต่อรองในเวทีการเมืองระหว่างประเทศอย่างหนึ่ง ในอดีตธุรกิจการเกษตรมักจะจำกัดอยู่กับการซื้อขายผลผลิตที่เกษตรกรผลิตออกมาแล้วเป็นหลัก (ค้าขายผลผลิตการเกษตร) แต่ในปัจจุบันนี้มีบริษัทยักษ์ใหญ่ทางการเกษตรเกิดขึ้นมาก ข้อมูลเมื่อต้น พ.ศ. 2555 ปรากฏว่าประมาณร้อยละ 7 ของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ของไทยเป็นบริษัทที่ประกอบ การด้านอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร มีเงินทุนจดทะเบียนกว่า 3 หมื่นล้านบาท ทั้งนี้ ยังไม่รวมบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์อีกจำนวนมาก บริษัทเหล่านี้มีแนวโน้มจะเข้าไป ควบคุมหรือผูกขาดระบบอาหารของประเทศทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำ (คือดำเนินการผลิต) ไปจนถึงกลางน้ำ (คือการแปรรูปอาหาร) และปลายน้ำ (คือการจำหน่าย) ธุรกิจการเกษตรของบริษัทยักษ์ใหญ่นี้จึงมีผล กระทบมากต่อวิถีการผลิต และชีวิตของคนในชนบทอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

6. ผู้ผลิตในระดับท้องถิ่นเชื่อมโยงกับระดับสากล ลักษณะข้อนี้ไม่ได้มีที่มาจากกาที่โลกทุกวัน นี่เป็นโลกที่ไร้พรมแดนเพียงอย่างเดียว แต่มาจากความจำเป็นในตัวของทุนนิยมเอง ด้วย เพราะหัวใจของ ทุนนิยมนั้นคือตลาด ซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญ ตลาดในวิถีทุนนิยมนั้นขยายตัวไปใน 2 ด้านหลัก ๆ ด้านหนึ่งคือวัตถุดิบและแรงงานที่จะมาป้อนให้แก่การผลิต อีกด้านหนึ่งคือผู้บริโภค (หรือลูกค้า) ซึ่งจะเป็นผู้ซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้นมา เป้าหมายการขยายตัวของทุนนิยมอยู่ที่กำไร ภายใต้อุดมคติแบบทุนนิยมการ ขยายตัวใน 2 ด้านนี้เกิดขึ้นแบบไม่มีขีดจำกัด และเพราะเหตุนี้เอง จึงทำให้ชุมชนชนบทในระบบทุนนิยม ไม่เพียงแต่จะเชื่อมโยงกับภายนอกในปริภูมิท้องถิ่นและประเทศเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับตลาดที่อยู่ นอกพรมแดนของประเทศด้วย ทั้งนี้โดยผ่านกลไกและกฎกติกาของโลกที่สร้างขึ้นมาเพื่อจัดการเรื่องนี้โดยเฉพาะ เช่น ข้อตกลงการค้าเสรีภูมิภาคอาเซียน (AFTA) ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) องค์การการค้าโลก (WTO) รวมถึงกลุ่มเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

ปัจจุบันนี้ทุนนิยมข้ามชาติมีอิทธิพลมากต่อเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย โดยเฉพาะในรูปของการลงทุนข้ามชาติด้านการเกษตร ที่กำลังเป็นประเด็นอย่างหนึ่งในปัจจุบันคือ การพยายาม เข้ามาลงทุนทำการผลิตทางการเกษตรของกลุ่มทุนจากต่างประเทศ เพื่อใช้ประเทศไทยเป็นฐานผลิตอาหาร ส่งกลับไปเลี้ยงประชากรในประเทศของตน กระบวนการนี้เป็นการพยายามสร้างความมั่นคงทางอาหาร ของประเทศที่มั่งคั่งทางการเงิน แต่ผลิตอาหารกินเองไม่เพียงพอ เช่น บางประเทศในตะวันออกกลาง จีน ไต้หวัน ญี่ปุ่น ประเทศเหล่านี้ใช้กลยุทธ์หลายอย่างเพื่อแทรกตัวเข้ามาทำการผลิตอาหารในประเทศไทย บ้างก็มาในรูปแบบของการร่วมทุนกับคนไทย บ้างก็พยายามหาตัวแทน (นอมินี) ที่จะทำให้ตนได้เข้าถึงปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) ในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่เคยเป็นชาวอยู่บ้างเป็นครั้งคราว ถ้ากระบวนการเช่นนี้ขยายตัวและ ทำกันอย่างเปิดเผยมากขึ้น เชื่อว่าครัวเรือนเกษตรกรรายเล็กรายน้อยในชนบทจำนวนมากจะถูกเบียดขับ ออกจากอาชีพเกษตรกรรวมทั้งมาช้านาน

การเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่

มีแนวคิดมากมายที่พยายามกลั่นกรองวิธีการ เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากสังคมแบบดั้งเดิมมาสู่สังคมที่ทันสมัยมากขึ้น ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นโยบายรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กรอบแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560- 2579) หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เป็นต้น (กองแผนงานและสารสนเทศ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, 2560) รวมถึงนักวิชาการจำนวนมาก ที่ได้ศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมชนบทไทย ทั้งนักวิชาการจากตะวันตก เช่น Riggs และ Michael Woods ที่ได้อธิบายว่า สังคมชนบทไทยมีการเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างที่เด่นชัด ระหว่างสังคมชนบทไทยในอดีต และสังคมชนบทไทยในปัจจุบัน ทั้งในมิติความซับซ้อนของวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีการเปลี่ยนผ่าน (Transitional Society) จากระบบสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมดั้งเดิม (Traditional Society) ไปสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ยังผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันทางสังคมด้วย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองหรือการปกครอง เป็นต้น จากการที่สังคมไทยมีความพยายามปรับเปลี่ยนตัวเอง จากสังคมพอเพียงแบบดั้งเดิมมาสู่สังคม ที่มีความทันสมัย (Modernization) มากขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลทุกยุคสมัย ต่างก็พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ในหลายโมเดล โดยเฉพาะรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ได้แถลงนโยบายการบริหารประเทศเมื่อ ปี 2560 (ยสุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต, 2560) การขับเคลื่อนสังคมไทย 4.0 จะเกิดขึ้นได้นั้น ชุมชนจะต้องมีการจัดการตนเองภายในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งชุมชนท้องถิ่นเองจะต้องมีแนวคิดพื้นฐานเชิงปรัชญาที่ว่า มนุษย์มีความสามารถและมีพลังอันซ่อนเร้น (Potential Ability) ที่จะสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถ เพื่อให้สรรพชีวิตในสังคมไทยอยู่ด้วยความสุขกายสบายใจและมีความเป็นธรรม ดังนั้น การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้น ชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนว่า สามารถจัดการตนเองได้ ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชนบทไทยก็คือ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่นำมาซึ่งการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะใหม่ในชนบท ทำให้ชาวบ้านได้มีบทบาทในการกำกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อีกทั้งผู้คนในสังคมชนบท กำลังร่วมกันสร้างความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคมชุดใหม่ขึ้น มารองรับความเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม เช่น ครูที่ประกอบอาชีพสอนหนังสือไปพร้อม ๆ กับการหารายได้พิเศษ เช่น การสอนพิเศษ การทำธุรกิจขายตรง การเป็นนายหน้าซื้อที่ดิน เป็นต้น (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2556) หากมองในมุมที่กว้างขึ้น สังคมชนบทอาจมีการรวมกลุ่มสู่การเป็นเครือข่ายผู้ประกอบการ ซึ่งทำให้นโยบาย ของรัฐมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านมากขึ้น ส่วนแนวคิดของ Rambo พบว่า เป็นระยะเวลากว่า 30 ปีที่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวนาในชนบทไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และทำการเกษตรแบบพอยังชีพ สู่เกษตรกรรมเพื่อการตลาด การพัฒนาระบบการศึกษาและการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนสถานะเป็นผู้ประกอบการ และเกิดสังคมแบบเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น รูปแบบการสวมใส่เสื้อผ้า การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร วัฒนธรรมสุขภาพ การศึกษา การจ้างงาน องค์กรทางสังคม และด้าน เอกลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น (Rambo, T., A., 2017) บางครั้งการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตคนชนบท เกิดจากปัจจัยภายใน อาทิ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความต้องการเป็นคนไทย ลักษณะทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ใกล้ชิดกับคนไทย ความต้องการด้านวัตถุของชุมชน และปัจจัยภายนอก อาทิ การพัฒนาของรัฐ การพัฒนาจากบุคคลหรือ องค์กรอิสระ (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2556) ส่วนกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถี

ชีวิตนั้น เกิดจากการขัดเกลาทางสังคม การลอกเลียนแบบ การมีค่านิยมแบบใหม่ และการยืมวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก

การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในทัศนะของนักวิชาการ

ไมเคิล วูดส์ (Michael Woods 2011) ได้นำเสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของ สังคมชนบทที่ทำให้ชนบทในปัจจุบันแตกต่างจากอดีตอย่างมาก ทั้งในเรื่องความซับซ้อน ของการผลิตและการบริโภค วิถีชีวิตประจำวัน และยังวิพากษ์การบริโภคความเป็นชนบท โดยคนเมืองในด้านทิวทัศน์ บรรยากาศ วัฒนธรรม งานหัตถกรรม ฯลฯ ตลอดจนถึงการที่ชนบทถูกขูดรีดโดยชนชั้นนำทางการเมืองและรัฐ เนื่องจากถึงแม้ว่าชนบทจะเปลี่ยนแปลง ไปอย่างไร แต่ชนบทยังคงเป็นแหล่งผลิตอาหารและทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการผลิต พลังงานและการก่อสร้าง (Woods 2011)

Riggs (1970) ได้อธิบายว่าสังคมชนบทเป็นสังคมที่กำลังอยู่ใน ช่วงของการเปลี่ยนผ่าน (transitional society) จากระบบสังคมเกษตรกรรมหรือ สังคมดั้งเดิม (traditional society) ไปสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ (modern society) ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมดังกล่าว ทำให้เกิด การปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันทางสังคมด้วย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบัน เศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองหรือการปกครอง เป็นต้น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2557, 5-11) ได้ให้คำอธิบายที่น่า สนใจว่า คนไทยที่เป็นชนชั้นสูงในสมัยโบราณไม่ได้มีความนิยมชมชื่นชนบทและมีความ คิดแบบคู่ตรงข้ามในการอธิบายความแตกต่างระหว่าง “เมือง” กับ “บ้าน” และ/หรือ “ป่า” โดยเมืองคือพื้นที่ซึ่งมีระเบียบ แสดงออกด้วยमारयाท อาชญาสิทธิ์ ภาษา การแต่งกาย และศาสนา ในขณะที่บ้าน (ชนบท) คือพื้นที่ซึ่งขาดระเบียบและถูกครอบงำด้วยผี นานาชนิด ส่วนวรรณกรรมและศิลปะที่แสดง ความนิยมชมชื่นชนบทและเกษตรนิยม (agrarianism) เพิ่งปรากฏในเมืองไทยหลังรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งน่าจะเป็นอิทธิพลของเงินหรือลัทธิโรแมนติกของฝรั่ง โดยมีเนื้อหาที่แสดงชีวิตชนบทที่ สงบ มีระเบียบทางสังคมที่เอื้อต่อศีลธรรมทางศาสนา ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความ สามัคคี ความอุดมสมบูรณ์

สรุป การพัฒนาประเทศและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยในวิถีทุนนิยม รูปแบบสังคมเกษตรกรรมเพื่อ

การยังชีพแบบดั้งเดิมแปรเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม และการเกษตรเชิงพาณิชย์ทำให้วิถีการผลิตเพื่อบริโภคกลายเป็นการผลิตเพื่อตอบสนอง ความต้องการของตลาดเป็นหลัก สถานะของเกษตรกรหรือชาวนาได้รับการปรับยก ไปสู่การเป็นผู้ประกอบการ และท่ามกลางความทันสมัยได้ส่งผลให้คนในชนบทไทย มีความเสมอภาคในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวก ขึ้นพื้นฐานต่าง ๆ ได้เทียบเท่ากับคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น แต่ทั้งนี้ยังคงไว้ ซึ่งการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและรูปแบบของการดูแลพึ่งพาอาศัยกัน ที่ไม่แตกต่างกันไปจากวิถีชีวิตแบบเดิมมากนัก

นวัตกรรมทางสังคม

Social Innovation หรือ **นวัตกรรมสังคม** คือการคิดค้นหรือพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อทดแทนสิ่งที่ไม่มีประสิทธิภาพแบบเดิม ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ การให้บริการ การปฏิบัติ หรือกระบวนการ รวมถึงข้อกฎหมาย

คำจำกัดความของนวัตกรรมทางสังคมมีมากมายขึ้นอยู่กับสถาบันที่ให้คำจำกัดความ แต่ใจความสำคัญของนวัตกรรมทางสังคม คือวิธีการ หลักการ แนวความคิดและโครงสร้างที่เป็นที่ต้องการของสังคม อาทิระบบการศึกษา การพัฒนาชุมชน และสุขภาพ รวมไปถึงการเสริมสร้างสังคมที่มีอารยธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง นวัตกรรมทางสังคมคือนวัตกรรมใหม่ทางความคิดที่พัฒนาสังคมและช่วยเสริม สร้างความสามารถทางสังคม (Cautlier-Grice, 2010) ทั้งนี้นวัตกรรมทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน โครงสร้างขององค์กร และระบบขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน (Edgington, 2010) เช่น การให้สินเชื่อแก่องค์กรที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมการศึกษาทางไกลการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและนโยบายของรัฐบาล โดยสรุปแล้ว นวัตกรรมทางสังคมจะแสดงถึงรูปแบบของการสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสถาบันหน่วยงานหรือนโยบายใหม่ๆ (Damanpour, 1991; Drazin, Glynn, & Kazanjian, 1999; Gyskiewicz, 2000) ในขณะเดียวกัน คำจำกัดความของนวัตกรรมทางสังคม ยังค่อนข้างหลากหลายและกำกวมแต่ส่วนมากแล้วนวัตกรรมทาง สังคมจะรวมถึงนวัตกรรมทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของประชากรทั้งนี้ในชีวิตประจำวันจะสามารถพบเห็นนวัตกรรม ทางสังคมได้ชัดเจนมากขึ้น ผ่านทางการปรับตัวโครงสร้างองค์กร เนื่องจากโครงสร้างองค์กรแบบเก่าไม่เหมาะสมเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจึงกล่าวได้ว่านวัตกรรมทางธุรกิจนั้น สามารถนำไปสู่นวัตกรรมทาง

สังคมในลำดับต่อไป โดยส่วนมาก นวัตกรรมทางสังคมจะคาบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาบัน การปรับปรุงสาธารณูปโภค หรืองานบริการสังคมที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามเราจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทางธุรกิจนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นนวัตกรรมทางสังคม เสมอไป อาทิ นวัตกรรมหนึ่งให้ผลกำไรทางธุรกิจแต่อาจส่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนเป็นต้น ในทางกลับกันนวัตกรรมทางสังคมนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นนวัตกรรมทางธุรกิจที่มุ่งเน้นแต่ผลกำไร อาทิ โครงการ Clean Up the World ของ The United Nations Environmental Program ซึ่งเป็นโครงการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีอาสาสมัครเกินกว่า 35 ล้านคนจาก 120 ประเทศทั่วโลก การศึกษานี้จะเน้นถึงความสำคัญของผลของนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของรัฐบาล ผ่านทางการปรับปรุงโครงสร้างที่มีต่อคุณภาพชีวิตของประชากร และการมีชีวิต ของประชาชน และความสำคัญของผลของนวัตกรรมทางสังคมที่มีต่ออัตราการเข้าศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อระดับมลพิษทางสิ่งแวดล้อม

การสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนจะต้อง อาศัยนวัตกรรมเครือข่ายทางสังคมในการยกระดับเครือข่ายชุมชน โดยองค์ความรู้ และสามารถสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายอาชีพได้คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ องค์ความรู้การบริหารกลุ่มอย่างมีส่วนร่วม นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมที่เป็นทั้งนวัตกรรมทางความคิดและวัตถุ ซึ่งจะนำไปสู่การรักษารูปแบบของการพัฒนาสังคมที่ก่อให้เกิด ความยั่งยืนที่จะสร้างผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ความยั่งยืน และสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นยังจำเป็นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และอาศัยกระบวนการ มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกันอีกด้วย โดยการยกระดับอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เมื่อเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่พื้นที่เป้าหมาย ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาต่อยอดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมและการสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม

บทสรุป

สังคมชนบทมีลักษณะของตนเองที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากสังคมเมือง สังคมชนบทไทยมีความเกี่ยวข้องกับสังคมเมืองอย่างแนบแน่น และต่างก็มีอิทธิพลแก่กันและกัน ไม่ใช่สังคมเมืองจะมีอิทธิพลเหนือสังคมชนบทเสียแต่ฝ่ายเดียว แต่ชนบทไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วไม่น้อย เมื่อเปรียบเทียบสังคมนี้นี้เมื่อชั่วอายุคนที่แล้วกับในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดี การ

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่มากมายและอยู่ในอัตราที่สูงมากนัก สังคมชนบทไทยจึงยังรักษาลักษณะสังคมชนบทไว้ได้ตราบนานเท่าทุกวันนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด เป็นวิสัยปกติของสรรพสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้สังคมชนบทไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงกว่าสองทศวรรษที่คนชนบทไทยรับเอา ความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยี การสื่อสาร และการรับเอาแนวคิดการพัฒนาจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ไม่เพียงแต่ทำให้ลักษณะทางกายภาพของชนบทไทยแปรเปลี่ยนไปจนมีลักษณะ ที่ใกล้เคียงกับสังคมเมือง แต่ในด้านวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย ชุมชนชนบทไทยจึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมากทีเดียว ถึงอย่างนั้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ยังคงตกอยู่ในมือของชนชั้นนำหรือผู้มีฐานะดีเท่านั้น หากได้มีเฉลี่ยไปอย่างทั่วถึงในหมู่ชาวชนบททั่วไป ความเจริญด้านนี้ในชนบทจะช่วยขยายช่องว่างระหว่างคนมี กับคนจนให้กว้างขวางออกไปอีก

บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความรู้ทั่วไปและความสำคัญของนวัตกรรมทาง สังคมที่มีต่อการปรับโครงสร้างทางสังคมและการพัฒนาประเทศ นวัตกรรมทางสังคมเป็นแนวความคิดและการกระทำที่เป็นที่ต้องการของสังคม และมีจุดประสงค์ที่พัฒนาทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้ผลประโยชน์ของนวัตกรรมทางสังคมนอกจากจะสร้างประสิทธิภาพแก่องค์กรหรือชุมชนนั้นๆ แล้ว ยังส่งผลถึงการพัฒนาประเทศในด้านอื่น เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถเห็นได้จากผลการศึกษาเชิงประจักษ์จากบทความ นี้จะเห็นว่าเราควรให้การสนับสนุนนวัตกรรมทางสังคม เพราะนอกจาก จะส่งผลให้องค์กรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังส่งผลประโยชน์ต่อเนื่อง ไปถึงระดับชุมชน สังคม และประเทศเป็นลำดับต่อไป คำว่า “นวัตกรรมทางสังคม” จึงเป็นอีกหนึ่งหัวข้อที่จะมีบทบาทและถูกพูดถึงอย่างมากในอนาคต เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อรับมือปัญหาด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในวันที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อะไรก็ไม่แน่นอน นวัตกรรมทางสังคม และความยั่งยืนเป็นแนวคิดที่จะทำให้เราเข้าใจความเป็นไป และบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และที่สำคัญจะทำให้เราสามารถจัดการสิ่งเหล่านั้นได้อย่างยั่งยืน มันจะกลายเป็นสิ่งสำคัญของโลกยุคใหม่ ที่เราจะได้อินคำเหล่านี้บ่อยขึ้นหลายเท่าตัว ข้อสรุปนี้แสดงถึงปัจจัยที่กำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ ซึ่งบทความนี้จึงเป็นประโยชน์และ สามารถเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการศึกษาวิจัยถึงอิทธิพลของปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทสมัยใหม่และจะนำไปสู่การจุดประกายแนวทางการ

พัฒนานวัตกรรมทางสังคม ที่หนุนเสริมวิถีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์อันจะนำมาซึ่งการส่งเสริม พัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่คนชนบทไทยอย่างตรงเป้าหมาย และเกิดการยกระดับคุณภาพเศรษฐกิจของชุมชนชนบทที่สอดคล้องไปกับบริบทการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กองแผนงานและสารสนเทศ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2560). แผนยุทธศาสตร์กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีนโยบาย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 37(4), 163-185.
- ชื่นฤทัย กาญจนจิตรา และคณะ. (2555). สุขภาพคนไทย 2555 : ความมั่นคงทางอาหาร-เงินทองของมาया ข้าวปลาสิของจริง. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นภาพร อติวานิชพงศ์, กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จ้ง. (2557). ชุดโครงการ วิจัยชนบทไทยในมุมมองบัณฑิตอาสาสมัคร: บทสังเคราะห์องค์ความรู้ จากงานศึกษาของบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2564 จาก <http://www.psds.tu.ac.th/paper/a1.pdf>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (9 พฤศจิกายน 2557). ชนบทนิยมในการเมืองไทย. มติชนสุดสัปดาห์, น.5-11.
- ยสุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต. (2560). นโยบายประเทศไทย 4.0 : โอกาส อุปสรรค และผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาคอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชียและแปซิฟิก สำนักงานการรัฐสภาระหว่างประเทศ.
- สนธยา พลศรี. (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2565). วารสารสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 68(786), 2565.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2556). ความเปลี่ยนแปลงชนบทในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).
- Caulier-Grice, J. (2010). Social innovation exchange. Retrieved June, 2022, from <http://socialinnovator.info/blog/social-innovator/what-social-innovation>

- Drazin, R., Glynn, M.A., & Kazanjian, R. K. (1999). Multilevel theorizing about creativity in organizations: A sensemaking perspective. *Academy of Management Review*, 286-323
- Edgington, N. (2010). Austin entrepreneur network. Retrieved June 10, 2022, from <http://austinentrepreneurnetwork.org/2010/01/what-is-socialinnovation/>
- Gryskiewicz, S. (2000). Cashing in on creativity at work. *Psychology Today*, 33, 62-67.
- Riggs, Fred W. (1970). "Modernization and Political Problems: Some Developmental Prerequisites" *Development Nations: Guest for A Model* (Beling and Toten). New York : Van Nostrand Reinhold.
- Rambo, T. , A. (2017) . From Poor Peasants to Entrepreneurial Farmers: The Transformation of Rural Life in Northeast Thailand.
- Woods, Michael. (2011). *Rural*. London and New York : Routledge.